
Túl a kriminalisztikán...

Ibolya Tibor *Kriminalisztikatörténeti tanulmányok* című, a Patrocinium Kft. által kiadott könyve hét, korábban már részben megjelent, illetve ugyancsak részben a szerző személyes honlapján¹ nyilvánosan hozzáférhetővé tett írást tartalmaz. A tanulmányok legfontosabb közös jellemzője – túl a példaértékű tudományos igényességgel való kidolgozottságon, valamint objektíve érdekes, sőt izgalmas(!) voltukon –, hogy témáik a második világháborút megelőző körülbelül fél évszázad hazai kriminalisztikatörténetének egy-egy kevéssé és félreismert, avagy – mint az a kötetben többször is érintett 1907-es dánosi rablógyilkosság kapcsán különösen tapasztalható – egész egyszerűen félreértelmezett esetéhez, történetéhez, illetve élettörténetéhez kötődnek. A kriminalisztika határait gyakorta erőteljesen feszegető könyv fontos, pozitív jellegzetessége, hogy Ibolya Tibor minden kutatási témáját – a viszonylag szűk terjedelmi keretek adta lehetőségekhez képest – lenyűgözően széles látókörrrel dolgozta ki. S tette ezt mindvégig oly módon, hogy egy pillanatra sincs olyan érzése az olvasónak, hogy a szerző az adott tanulmány szűken vett témájától akár csak egy kicsit is elkalandozna.

Írásom további részében elsőként áttekintem a könyvet, és hét tanulmányából ötöt röviden, valóban recenzíószerűen ismertetek. Ezt követően pedig külön – és lényegesen hosszabban – tárgyalom a két, közvetlenül az 1907/1908-as dánosi ügyhöz kapcsolódó, s ekként egészen szorosan összetartozó írást, a kötetbeli sorrendet tekintve negyedikként olvasható, *A dánosi rablógyilkosság a korabeli jogi szakirodalomban*, valamint a kötetet záró, hetedik, a *Sztojka Párnó – egy „kóborcigány” bűnöző élete* című tanulmányokat.

A kötet korábban publikálatlan első tanulmánya a témáját teljes pontosságát lefedő, *A tetoválás mint a kriminalisztikai azonosítás eszköze a magyar kriminalisztika történetében (7–30)* címet viseli. Ibolya Tibor ebben azt járja körül, hogy a tetoválás szokásának tizen-nyolc–tizenkilencedik századi európai (újra)elsterjedését követően miként lett e jelenség a tizenkilencedik század második felére olykor egészen vad kriminálantropológiai elméletek tárgya, majd ezek „lecsengése” után a mindenkori alsótársadalomban – s így bűnöző(i) rétegek között is – való elterjedtsége okán a modern kriminalisztikai személy-és holttest-azonosítás egyik fő segédeszköze.

*Az első magyar kriminalisztikai tankönyv és szerzője*² (31–45) című írás Endrődy Géza (1851–1900) csendőrőrmester – Hubay Miklós drámaíró anyai nagyapjának – élettörténetét, valamint első alkalommal 1897-ben megjelent – részben Hans Gross (1847–1915) osztrák büntetőjogász és szakíró egy művének magyarításával, részben pedig nem csekély (és nem csekély értékű) saját munkával készült –, *A bűnügyi nyomozás kézikönyve* című művét ismerteti.

Ibolya Tibor a könyv ismertetésekor utóéletére is kitér, részletesen tárgyalva ennek azon állításait, melyek kapcsán egyes mai szerzők – részben történelmietlen, részben pedig manipulatív módon, de érdemben sem Endrődtyt, sem pedig hajdanvolt korát nem ismerve – a rasszizmus³ vádjával hajlamosak e művet és szerzőjét illetni, illetve a fajelméletek modern képviselőivel akarják párhuzamba állítani.

A kötet ezt követő, *Dr. Gábor Béla a daktiloszkópia első magyar szakértője*⁴ (46–63) című tanulmánya – miként az már talán a cím által is egyértelmű – ugyancsak élettörténeti jellegű. Ezen írás főszereplője az ujjlenyomatok alapján való személyazonosítás hazai

meghonosításának és korai alkalmazásának megkerülhetetlen, de megkerülhetetlensége ellenére is jobbára mellőzni, sőt már-már elfeledni látszó alakja.

Gábor Béla (1873–1939) életének ismertetését a szerző a tőle már-már megszokott módon egy szélesebb – kultúrtörténetileg is megalapozott – kriminalisztikai háttér felvázolásával kezdi, melyben egyszerre kaphatunk képet a bűnelkövetők azonosítására tett tizenkilencedik század végi, huszadik század eleji kísérletek mellett a korszak meghatározó hazai rendőri vezetőiről és kriminalisztikai szakértőiről, valamint e hajdani szakemberek nemzetközi kapcsolatairól, „beágyazottságáról”. A tanulmány külön érdeme, hogy az eredetileg Hollefreund Béla néven, Budapesten született Gábor Béla élettörténetének megismertetésén túl olyan, ugyancsak méltatlanul feledett kriminalisták iránt is felkelt(het)i az érdeklődést, mint a daktiloszkópia hazai meghonosításában szintén elévülhetetlen érdemekkel rendelkező Pekáry Ferenc⁵ és – Gábor Bélával e tárgyban közös szakkönyvet író – H. Arányi Taksony⁶. Az élettörténet bemutatását Gábor Béla műveinek bibliográfiája zárja.

A kötet ötödik, *Az első magyarországi bankrablás – Újpest, 1908. október 28.*⁷ (79–103) című tanulmánya egy mára ugyancsak feledésbe merült, de a maga idejében kifejezetten nagy hatású bűncselekményt ismertet meg az olvasóval. Ennek elkövetője két, ekkoriban a húszas évei első felében járó orosz állampolgárságú lengyel fiatalember volt, akiknek neveit a kor hazai sajtójából – és a fennmaradt fegyencetörzskönyvekből – Antosevics Gyula és Piaskovszki József alakban ismerjük. E bűnözői páros 1908 őszén, egy szerdai napon fegyveresen rabolta ki a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank újpesti fiókját, majd bár a bűncselekmény után útjaik szétváltak, rövidesen mégis mindketten hatóságaink kezére kerültek. Piaskovszkit október 28-án, este kilenc és tíz óra között a kisterenyei vasútállomáson tartóztatták le, Antosevicset pedig pár órával később egy budapesti tömegszálláson álmában lepték meg a fővárosi rendőrség detektívjei. Tettükért még az év vége előtt mindkét lengyelt három év fegyházra, öt év hivatalvesztésre, valamint Magyarország területéről való örökös kitiltásra ítélte a Pestvidéki Királyi Törvényszék. Az ügyész semmisségi panaszra nyomán lefolytatott eljárás azonban, 1909. április 15-én fegyházbüntetéseiket öt év hat hónapra súlyosbította.

Ibolya Tibor a bankrablás, a tettesek elfogásának folyamata és a bírósági eljárás mellett az ügy közvetlen hatásait, s az általa keltett korabeli indulatokat is ismerteti. Kitér a bulvársajtó ilyenkor szinte megszokott – és szokás szerint rendkívül kártékony – szerepére, a korabeli ponyvairadalom esetleges hatására az ügyben, valamint röviden arra is, hogy bár magában, az újpesti bankfiókban lövés végül nem dördült, s az elkövetők „csupán” egyetlen fiatal gyakornokot bántalmaztak fizikailag, ezen első, „amerikai típusú” hazai bankrablás áttételes következményei között legalább két halálesettel mégis kell számolni⁸.

A Mágnás Elza meggyilkolása (104–143) című tanulmány az első világháborút közvetlenül megelőző időszak legismertebb hazai életellenes bűncselekményét, a szegény szlovák parasztlányból Budapest egyik legrágább – és valószínűleg leggazdagabb – prostituáltjává lett Turcsányi Emília⁹ (1880–1914) sorsát és tragédiáját dolgozza fel.¹⁰ Az élete csúcspontján Max Schmidt bécsi – de a magyar fővárosban is sokat tartózkodó – bútorgyáros által kitartott Mágnás Elzát 1914. január 9-én, pénteken este fojtotta meg alig egy hónappal korábban felvett házvezetőnőjének, Kóbori Rózsának (1887–1924) Nick Gusztáv (1885–1977) nevű szeretője. A bűncselekménynek kriminalisztikatörténeti jelentőséget egyebek mellett az ad, hogy a Dunában talált utazókosárból előkerült, s rövid ideig ismeretlennek tartott női holttest azonosításához a nyilvánosság bevonását is igénybe vették a korabeli hatóságok.¹¹

Ibolya Tibor a történetet számos új, általa feltárt eredményt is hozzáátve ismerteti, ideértve a szereplők élettörténeteit, s az ezek által a gyilkosságig vezető utat, a bűncselekmény felderítését – az ezzel kapcsolatos mítoszokkal együtt –, majd a még 1914-ben

lefolytatott bírósági eljárást. A kor hazai igazságszolgáltatását ismerők számára nem lehet túlzottan meglepő, de az 1914 novemberében véget ért per során csupán a felbujtót, Kóbori Rózsit ítélték halálra, Nick Gusztáv büntetése pedig életfogytiglani fegyház lett. 1915 márciusában, az uralkodótól kapott kegyelem nyomán azonban Kóbori büntetése is életfogytiglani fegyházra változott. Kóbori Rózsi 1924-ben, Márianosztrán meghalt, míg Nick Gusztáv 1929-ben kiszabadult, és hátralevő életét jórészt eredeti szakmájához visszatérve, pékként élte le.

*A dánosi rablógyilkosság a korabeli jogi szakirodalomban*¹² (64–78) című tanulmány egyike a kötet szűken vett kriminalisztikai-, kriminalisztikatörténeti vonatkozásokon messze túlmutató jelentőségű írásainak. Ennek tárgya a huszadik század első évtizedének legjelentősebb és napjainkig is gyakran emlegetett, cigányok által elkövetett hazai bűncselekménye, az 1907. július 19-i, négy halálos áldozattal járó dánosi mészárlás, valamint ennek felderítése és 1908-ban lefolytatott pere.

A dánosi ügy – merőben a csupasz tényekre szorítkozva – a következő volt:

Egy főként bűncselekmények elkövetéséből élő, s eredendően Heves megyei kötődésű kóborcigány¹³ csoport tagjai 1907. július 19-én, az esti órákban megtámadták és kirabolták az egykori Alberti község és a közeli Pusztavacs közötti úton álló csárdát. A bűncselekmény során az elkövetők meggyilkolták a szatócsboltként is működő csárda bérlőjét, a 60 éves Szarvas Istvánt, feleségét, az 55 éves Szarvas Istvánné Vrana Juliannát, nevelt lányukat, a 17 esztendő Macejkó Teréziát, valamint egy, a helyszínre csupán véletlenül tévedt gazdasági kocsiszt, a 30 éves Tabányi Pált. A 17 éves leányt meggyilkolása előtt többen megerőszakolták, majd a holttestekre gyűjtötták a kifosztott épületet. A csárda égésére – nem sokkal a gyilkosok távozása után – a környező tanyákon élők figyeltek fel, akik eloltva a lángokat megtalálták a holttesteket, s még az éjszakai órákban értesítették a területileg illetékes csendőrséget.

Bár az országos felháborodást keltő mészárlás felderítése és az elkövetők kézre kerítése során hatóságaink példás színvonalon és példás sebességgel jártak el¹⁴, a kor szélsőbaloldali lapjaiban és bulvárlapjaiban elképesztő mennyiségű hazugság és – elsősorban a csendőrség brutalitását, illetve a nyomozati munka szakmaiatlanságát kifogásoló – támadás jelent meg az ügy kapcsán. A dánosi rablógyilkosság 1908. április és május hónapjaiban lezajlott tárgyalása során végül tizenhat embert ítéltek hosszabb-rövidebb börtönbüntetésekre, akik közül hat személy – öt férfi és egy nő¹⁵ – esetében bizonyosodott be, hogy ténylegesen részt vettek a gyilkosságokban. Az ezen személyek esetében hozott ítéletek három életfogytiglani és három tizenöt éves börtönbüntetés voltak. A halálos ítéletek elmaradásának fő oka abban keresendő, hogy a mészárlás elkövetői közül három személy – Lakatos János (Sztojka Bajka), Lakatos József (Kolompár Balog Tuta), Lakatos János (Sztojka Kuna) – esetében nem volt bizonyítható, hogy a cselekmény elkövetésekor betöltötték volna huszadik életévüket. S ezen túlmenően pedig azt sem lehetett teljes mértékben tisztázni, hogy valójában kik és milyen formában vettek részt az áldozatok életének kioltásában.

A dánosi ügyről máig rengeteg valótlanság él a „szakirodalomban”¹⁶, s ezek között is elsősorban az a vélekedés, hogy ennek során ártatlan emberekre – pusztán cigányságuk okán, azaz rasszista indítékkal – fogták rá e rendkívül súlyos bűncselekményt. Valójában azonban kétségtelen tény, hogy a tényleges elkövetők – illetve velük együtt kóborló, s az ügyben ugyancsak erősen érintett hozzátartozóik – kerültek elítélésre 1908. május 29-én.

Ibolya Tibor a maga idejében hatalmas indulatokat keltő ügy szikár tényeinek bemutatása után főként a korabeli jogtudományi szaksajtóban (pl. Jogtudományi Közlöny,

Ügyvédek Lapja) megjelent írásokra koncentrált. Ezeket elemezve meggyőzően bizonyítja, hogy a huszadik század első évtizedének hazai igazságszolgáltatása felül tudott emelkedni mind a közvélemény, mind pedig a bulvársajtó nyomásán, ily módon viszont a halálos ítéletek dánosi perbeli elmaradása nem valami furcsa különlegesség volt, vagy épp a vád bizonytalanságának jele, hanem bő száz évvel ezelőtti jogi kultúránk fejlettségének és mai értelemben is vett liberális voltának szinte természetes következménye.

Az írás – cigánykutatói szemmel – kiemelkedően fontos pozitívuma a dánosi ügyhöz kapcsolódó egyik legkártékonyabb mítosz rövid helyretétele. E máig fel-feltűnedező mítosz lényege az az állítás, hogy 1907/08 táján hazánk egyes értelmiségije már a cigányok kiirtásában látták volna a „cigánykérdés” megoldásának lehetőségét, illetve hogy a cigányok – vagy épp csak a kóborcigányok – fizikai kiirtását követelték volna. A valóság ezzel szemben az, hogy miközben ténylegesen használták ekkoriban egyesek a kóborcigányokkal kapcsolatosan a „kiirtás” kifejezést, használói rendre egyértelművé tették, hogy alatta nem értenek mást, mint e népesség beolvasztását a többségi, törvénytisztelő társadalomba – egyrészt keményebb törvénykezés, illetve a cigány gyermekek akár erőszakkal történő iskoláztatása, átnevelése által.¹⁷

Az egészében a dánosi per elsőrendű vádlottjáról szóló, *Sztojka Párnó – egy „kóborcigány” bűnöző élete*¹⁸ című tanulmány fontosságát jelen, rövid írásban nem lehet eléggé kihangsúlyozni. A Sztojka Párnó, azaz – legvalószínűbb eredeti nevén – Lakatos Balog János életére irányuló kutatásával Ibolya Tibor egy, a hazai cigány népesség modern kori történetét illetően kulcsfontosságú, ugyanakkor ezidáig gyakorlatilag alig-alig ismert témakör valóban tudományos igényű feltárását kezdte meg. Ez pedig nem más, mint a közigazgatási értelemben vett „kóborcigányság” problémaköre.

A tanulmány súlyának, jelentőségének maradéktalan megértéséhez valószínűleg szükséges lehet pár, viszonylag ritkán tekintetbe vett háttér-információ előzetes tisztázása. Ezek dióhéjban a következők:

A tizenkilencedik század második felében és a huszadik század első évtizedeiben a magyar közigazgatás számára a *cigányügy*, illetve *cigánykérdés* kifejezések későbbi értelmükénél jóval szűkebb jelentéstartalommal voltak használatosak, s nem a mindenkori teljes – s egyébként már ekkortájt is százezrekre tehető lélekszámú – cigány népesség integrációs és egyéb problémáira vonatkoztak, hanem a korabeli cigányságnak csupán töredékét jelentő, úgynevezett kóborcigányok által felmerülő közigazgatási, közbiztonsági és közegészségügyi problémakörre (Pomogyi 1987:35).

Minden későbbi vagy akár korabeli félreértelmezés ellenére nyomatékkal kell hangsúlyozni, hogy a „kóborcigány” kifejezés alatt – mind az Osztrák–Magyar Monarchia, mind pedig a Horthy-korszak Magyarországon¹⁹ – nem etnikai jegyek, hanem szociális és közigazgatási szempontok által meghatározott embereket, embercsoportokat kellett érteni. Hazánk ekkori, „tipikus” kóborcigány népessége – minden ellenkező magyarázatokkal, értelmezésekkel szemben – elsődlegesen is a Kárpát-medencében, a tizenkilencedik század során lezajlott társadalmi folyamatok következményeként kialakult, alsótársadalmi, hibridcsoport volt, nem pedig valami ősi, ideáltipikusan cigány életforma viszonylag kései zárványa.²⁰ Ha egészen pontosak akarunk lenni, leginkább úgy lehet szerencsés fogalmazni, hogy *a kóborcigány népesség egy sajátos (kényszer)megélhetési technikákkal jellemezhető, strukturális helyzetéből és szocializációs modelljeiből fakadóan gyakorta a bűnözői létre is nyitott alsótársadalmi kategória volt.* (Bár kétségtelen, hogy a kóborcigányság léte közigazgatási szempontból speciális problémát jelentett, nyomatékkal hangsúlyozandó, hogy távolról sem ez volt az egyetlen, hosszú évtizedekig megoldhatatlannak tűnő gondként, tehetétként jelentkező hazai, társadalmi képződmény.)

Kóborcigánynak a legjellemzőbben azt tekintették a hatóságok, aki – látszólagos²¹ – cigánysága mellett (1) nem tudta igazolni, hogy rendelkezik illetékességgel, azaz le van telepedve, illetve komoly erőfeszítéseket tesz a letelepedésre, avagy (2) kóborlásán kapták, azaz igazoltatása során lakó-, vagy illetékességi helyétől oly módon volt távol, hogy ottlétének okát nem tudta hitelt érdemlően bizonyítani. Mai fogalmaink szerint bármennyire furcsának tűnik is, statisztikai értelemben a kóborcigányság ezekben a hosszú évtizedekben egész egyszerűen egyfajta, sajátos foglalkozási csoportnak számított, s ekként jelent is meg a kor szaksajtójában, vagy éppen a Központi Statisztikai Hivatal különböző kiadványaiban.²²

A kóborcigánynak tekintett emberek létszámát illetően konkrét, korabeli statisztikai adatokat idézni – elsősorban az ország területének időközben bekövetkezett erőteljes lecsökkenése, másodsorban pedig a mindenkori cigány népesség, illetve ennek különböző alcsoportjainak „életlen halmaz”-jellege miatt – kevés értelme van, de azért mégsem teljesen elhanyagolható információ, hogy a magyarországi kóborcigányok hivatalos, azaz népszámlálások alkalmával kimutatott lélekszáma 1891-ben 4144²³, 1900-ban 4076, 1910-ben 3377, 1920-ban 1015, 1930-ban pedig 1513 fő volt (KSH 1893:52; KSH 1909:115; KSH 1914:41; KSH 1926:21; KSH 1941:143), ami azért minden esetben egészen csekély töredéke az egykori teljes, hazai cigány népességnek.²⁴

A más alsótársadalmi csoportokkal értelemszerűen erős átfedésben levő kóborcigányok lélekszámát a KSH imént idézett adatainál – könnyen magyarázható módon – általában jóval többre becsülték ekkoriban mind az e kérdéskörrel hivatalból foglalkozó közigazgatási és rendvédelmi szakemberek, mind pedig az ehhez jobbra önjelöltként hozzászóló, különböző „kívülállók” (pl. mezőgazdasági szakemberek, újságírók, publicisták) egyaránt. Példának okáért az 1893-as országos cigányösszeírás hatásaként évtizedekig élt a köztudatban egy, az e népesség lélekszámára vonatkozó 30 000 fős adat. Ez oly módon állt össze, hogy az összeírás cigányokra vonatkozó három fő kategóriájából, melyek az állandóan letelepedett (274 940 fő), a huzamosabb ideig egy helyben tartózkodó (20 406 fő) és a vándorcigány (8938 fő) kategóriák voltak, egyesítették a huzamosabb ideig egy helyben tartózkodók és a vándorcigányok számadatait (Pomogyi 1987:33). E mellett azonban szintén viszonylag hosszú időn át újra és újra feltűnt egy, a kóborcigány népesség lélekszámát illető 10 000 fős becslés is, ami végső forrását illetően nagy valószínűséggel nem lehetett más, mint az 1893-as összeírás vándorcigányokra vonatkozó, 8938 fős adatának „nagyvonalú” felkerekítése.

A Kárpát-medencei cigány(nak nevezett) népesség társadalomtörténetének tényleges, s az eddigieknél lényegesen igényesebb megismerésében elengedhetetlen lenne egyébként az egykori kóborcigány népesség történetének feltárására irányuló kutatások mellett a tizenkilencedik és huszadik századi hazai cigány származású értelmiségiek élettörténeteinek, karrierjeinek – avagy ha úgy tetszik „kiemelkedésének” – minél pontosabb számbavétele, feltárása is. Messze a teljesség igénye nélkül olyan – jobbra feledett vagy mellőzött – személyekre gondolok e helyen, mint a tornatanárból az 1880-as évekre az ország egyik legnevesebb táncmesterévé lett Herczenberger József (1830–1918), az 1876-ban Kalocsán tanítói diplomát szerző – s családnevét később Bácskaira változtató –, eredetileg valószínűleg bajai kötődésű Kolompár István (1856 k. – ?), a váci születésű Pozsár Endre²⁵ (1856–1930) és a Bajáról származó Vajda Ottó (1868–1939) katolikus papok, vagy még mindig messze a teljesség igénye nélkül sorolva neveket olyan jogászok, mint Herczenberger Dezső (1863–?), Murka Lajos (1864–1921) vagy Farkas László²⁶ (1879–1956).

A pillanatnyi fő témát, azaz a kóborcigány közösségeket illető teljes valóságához azonban az is hozzátartozik, hogy korabeli jogszabályainknak e népességgel kapcsolatosan sem a terminológiája, sem pedig a velük való bánásmódot illető előírásai nem voltak

kellően következetesek. A rájuk, illetve főként rájuk vonatkozóan hozott rendeletekben és körrendeletekben hol „kóborcigány”, hol „vándorcigány”²⁷, hol pedig egész egyszerűen csupán „cigány”²⁸ névvel illeték csoportjaikat, s a letelepítésükre irányuló erőfeszítések jelentős része is viszonylag könnyen kijátszható maradt hosszú évtizedeken át.

Ezzel természetesen nem azt akarom állítani, hogy minden, ekkoriban kóborcigánynak számító – illetve eseti jelleggel annak tekinthető – ember a saját letelepedésének elkerülésében volt érdekelt. A KSH nyomán fentebb közölt adatokból is jól látható, hogy az érintett népesség 1891 és 1920 között jelentős létszámcsökkenést mutatott²⁹ – ami elsődlegesen is a letelepedéssel, illetve hatósági letelepítéssel magyarázható. Mindkettőre számos, egyelőre leginkább sajtóforrások nyomán dokumentálható példa van az érintett évtizedekből. Ami viszont látványosan szembetűnő különbségnek tűnik e folyamatok során, az az, hogy a letelepedést „önkéntesen”, azaz saját döntésként (is) választó cigányok a továbbiakban általában lényegesen kevesebb problémát okoztak a közigazgatásnak, mint azok, akiket hatósági erővel sikerült csupán rákényszeríteni a letelepedésre. Az „önkéntes” letelepülők jobbra maguk is igyekeztek megfelelni a feljük megnyilvánuló elvárásoknak, ily módon például a letelepedést követően törvényesítették házasságaikat, illetve minden különösebb kényszer nélkül kezdték iskolába járatni gyermekeiket, stb. A hatósági rászorítások nyomán letelepítettek eseteiben azonban igen gyakran ellenkező folyamatok voltak megfigyelhetők.

A kétségtelenül életlen halmaz jellegű „kóborcigány” népességgel kapcsolatban felvázoltak után meggyőződésem szerint már nem szorulhat különösebb magyarázatra az a – hazai cigánykutatók által jobbra nagyvonalúan megkerülni látszó – tény, hogy az 1867 és 1945 közötti, cigányokkal kapcsolatos, illetve kifejezetten cigányokra vonatkozó jogszabályok jelentős része nem a teljes hazai cigány népességre vonatkozott, hanem ennek csupán kóborló alcsoportjaira, illetve az ezekhez minden szempontból legközelebb álló, s jobbra nyomorszinten élő, főként cigánytelepi lakosokra.³⁰

E rendeletek közül a legfontosabbak, az első világháború idején hozott, (1) „*A kóbor (sátoros) cigányok*”³¹ című, 15.000/1916. számú belügyminiszteri rendelet, valamint az ezt kiegészítő (2) „*Kóbor cigányok gyermekeinek állami gyermekmenhelyekbe elhelyezése*”³² című, 86.471/1916. számú, (3) „*A cigányoknak illetőségi vagy lakóhelyükre való utasítása*”³³ című, 101.052/1916. számú és (4) „*A nyilvántartott cigányokkal való eljárás*”³⁴ című, 151.041/1917. számú belügyminiszteri körrendeletek, illetve még az ezeket bő tíz évvel később követő, (5) „*A kóborcigányok hatékonyabb megrendszabályozásáról és újabb adatgyűjtés elrendeléséről*”³⁵ című, 257.000/1928. számú, ugyancsak belügyminiszteri körrendelet. Ezek mellett továbbá főként különböző köz- és állategészségügyi jogszabályok voltak hatással a kóborcigány népességre, valamint közelebről bizonyosan jól meg nem határozható, de jelentős részüket a kifejezetten bűnügyi tárgyú és az ismert bűnelkövetők nyilvántartására vonatkozó rendeletek, körrendeletek érintették még erőteljesen.

Egyértelműen ezen utóbbi alcsoportba tartozott az a Sztójka Párnó, azaz Lakatos Balog János is, akinek Ibolya Tibor által aprólékosan rekonstruált életének – azaz lényegileg bűnözői karrierjének – fontosabb történései, eseményei a következőkben foglalhatók össze:

1906. augusztus 9-én egy – korábbi, közösen elkövetett bűncselekményekből származó javak fölötti – osztozkodási ügyben folytatott vita során, egy Üllő és Monor közötti kocsmában lőfegyverrel megsebesítette testvérét (vagy unokatestvérét), Lakatos Györgyöt, aki az elszendvedett sérülés következményeként nem sokkal később a pesti Rókus-kórházban meghalt. Ebből az ügyből kifolyólag ez év októberében letartóztatták, más bűncselekmények miatt az Egri Királyi Törvényszék fogdájaiba vitték, ahonnan végül – bizonyítékok hiányában – a következő év januárjának közepén szabadlábra került.³⁶ (A bizonyítékok

hiányában való szabadlábra helyezés jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni! Ez is annak egyértelmű bizonyítéka, hogy a korabeli magyar igazságszolgáltatást egyáltalán nem jellemezte direkt cigányellenesség – vagy épp „csak” kóborcigány-ellenesség.)

Sztojka Párnó 1907 tavaszán és nyarának első felében rokonaival, az úgynevezett Surányi-féle cigánykaravánnal, főként Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye területén kisebb-nagyobb bűncselekmények sorát követte el. Az ekkori, közös bűncselekmény-sorozatuk betetőzése és lezárása volt az 1907. július 19-i, négy halálos áldozattal járó dánosi rabgyilkosság, melynél – a később a hatóságok rendelkezésére álló bizonyítékok és így mai ismereteink szerint is – Lakatos Balog János volt az elkövetők vezetője.

Sztojka Párnó a mérsárlást követően – rokoni és bűntársai legtöbbszörrel ellentétben – viszonylag hosszú ideig elkerülte a letartóztatást, s közben továbbra is főként lopásokból élt, míg végül – részben valószínűleg saját óvatlanságából fakadóan – szeptember 9-én egy miskolci kocsmában rendőrkézre került. A menekülése alatt elkövetett bűncselekmények miatt a Pestvidéki Törvényszék 1908. március 16-án három év fegyházbüntetésre ítélte. (Ez az ítélet végül 1908. szeptember 9-én, azaz már a mérsárlás miatti bírósági eljárás végeztével emelkedett jogerőre.)

A dánosi rablógyilkosság ügyében lefolytatott perre végül 1908. április 22. és május 29. között került sor. Ennek alkalmával Lakatos Balog János, azaz Sztojka Párnó már mint elsőrendű vádlott, az elkövetők egyértelmű vezetője állt a bíróság előtt, s az egykorú források szerint egyszerre volt a „legerősebben terhelt”, s mindvégig a legnyugodtabb a vádlottak közül. 1908. május 29-i ítélete – a per alatt tanúsított nyugalma ellenére is – életfogytiglani fegyházbüntetés és tíz évi hivatalvesztés lett.

A dánosi ügy ítéletei – s így Sztojka Párnó életfogytiglani fegyházbüntetése is – a semmisségi panaszok elutasítása után, 1908. november 19-én jogerőssé váltak, majd Lakatos Balog Jánost – rokonaival, Sztojka Dolár, alias Lakatos Lajossal, Sztojka Bajka, alias Lakatos Jánossal, Kolompár Balog Tuta, alias Lakatos Józseffel és Sztojka Kuna, alias Lakatos Jánossal együtt – 1909. február 16-án az illvai fegyintézetbe, az Osztrák–Magyar Monarchia magyar területeinek legsúlyosabb börtönbüntetésre ítélt bűnelkövetőit őrző várbörtönbe szállították.

Sztojka Párnó 1920 körül – nem teljesen tisztázott körülmények között – megszökött a börtönből, s az ezt követő év tavaszától már bizonyosan ismét Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye területén kezdett tevékenykedni. Ez az ő esetében egészen pontosan azt jelenti, hogy eleinte főként Kecelen és környékén követett el – új, de ugyancsak kóborcigány bűntársaival – különböző bűncselekményeket. 1921. szeptember 10-én a Kalocsa közelében levő Miske település gőzmalmának irodájába törtek be, ahol Párnóék összességében közel 22 000 korona készpénz-zsákmányra tettek szert.

Sztojka Párnót végül 1921. október 2-án, Kalocsán elfogták, majd ujjlenyomatait levéve azokat megküldték a fővárosba, az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatalhoz (OBNYH). A magát az ekkori eljárás során Lakatos Jánosnak és 1885-ös születésének mondó Párnót a nyilvántartó adatai alapján rövidesen Lakatos János Kuna személyében, a dánosi per egykori ötödrendű – s 1908-ban tizenöt évi fegyházbüntetésre ítélt – vádlottjaként azonosították. A későbbi magyarázatok szerint e téves azonosítás oka az lehetett, hogy a közel másfél évtizeddel korábbi eljárás során Párnó ujjnyomlapjára öccsének, Kunának személyi adatai kerültek fel. Sztojka Párnónak ez a tévedés remekül jött, mert bár újabb bűncselekményeiért Lakatos János Kunaként, 1923. március 14-én végül két év hat hónap fegyházbüntetésre ítélték, így mégsem saját, életfogytiglani büntetését kellett folytatnia. Ekkori helyzetét utóbb megnehezítette, hogy ügyészi fellebbezés után ezt a büntetését öt év fegyházra súlyosbította a Budapesti Királyi Ítéletábla. Sztojka

Párnó az ítéletet követően Szegedre került, s majd 1926. október 14-én szabadult ki a Csillagbörtönből.

Szabadulását követően ismét főként Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye területén „dolgozott”, míg 1929. április 10-én Alsódabason bűntársaival együtt ismét el nem fogták. Élettársával és nevelt fiával rövidesen a Pestvidéki Törvényszék fogházába szállították, majd ujjlenyomatait levéve megint csak megküldték azokat az OBNYH-hoz. A magát továbbra is Lakatos János Kunának valló Sztójka Párnót ezt követően azonban kellemetlen meglepetés érte, mert a nyilvántartó válasza szerint a beküldött ujjlenyomat Lakatos Balog János, a dánosi ügy egykori – életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélt – elsőrendű vádlottjának ujjlenyomataként került azonosításra. Az események híre a bő két évtizeddel korábbi nagy per egykori ügyészeig eljutott, s az ekkor már a Pestvidéki Törvényszék elnökeként dolgozó dr. Gáll Endre a vele való szembesítéskor maga is azonnal felismerte a kétes személyazonosságú gyanúsítottban Lakatos Balog Jánost. Mindezek következtében végül 1929. december 4-től Sztójka Párnó a váci börtönben folytatta – a még 1908-ban, a dánosi ügyben kapott – életfogytiglani fegyházbüntetésének letöltését.

1930. január 14-én egy tanúvallomás erejéig a Pestvidéki Törvényszékre vitték, majd már Vácra visszatérve szökést kísérelt meg, s az őt kísérő, Kristóf József fegyőr puskájával megsebesítette. 1933 novemberében kérte a feltételes szabadlábra helyezését, de ekkor még nem, csak 1937. július 13-án szabadult. Másnap, július 14-én Angyalföldön interjút készített vele Komlós Jenő, *Az Est* egyik riportere, és Sztójka Párnó – bár saját, konkrét szerepéről semmi érdemlegeset nem mondott – ebben a beszélgetésben maga is elismerte, hogy egykori társaival együtt részese volt a dánosi rablógyilkosság elkövetésének.

Bár e vele készült interjúban Lakatos Balog János fogadkozott, hogy soha többé nem kerül börtönbe, még 1937-ben újra a Pestvidéki Törvényszék elé került lopás miatt, majd – mivel életfogytiglani büntetéséből volt feltételesen szabadlábon ezen bűncselekmény elkövetése idején – 1938-ban visszakerült Vácra, hogy folytassa korábbi büntetését. Bő négy évvel későbbi, elsőre kissé megdöbbentő információ a dánosi per egykori elsőrendű vádlottjáról, hogy 1942. október 26-án – már körülbelül 65 éves korában(!) – bevonult katonának... Egészen pontosan egy, az 77.600/1942. számú igazságügy-miniszteri rendelet nyomán felállított fegyencszázad tagjaként elhagyta a börtönt. További sorsa ismeretlen...

Sztójka Párnó élete – azaz profi bűnözői pályafutásának feltárása – nem csupán azért izgalmas és tanulságos, mert Ibolya Tibor tanulmánya által első ízben követhetjük egyetlen személy évtizedeken átívelő sorsának megismerésével, hogy mit is jelentett, illetve jelenthetett a huszadik század első felének Magyarországon „kőborcigánynak” lenni, hanem azért is, mert ez az élettörténet a korabeli jogalkotásra is hatott. Amint Ibolya Tibor rámutat, Lakatos Balog János 1920-as évekbeli sorsa – egészen pontosan az a tény, hogy hosszú évekig az egyébként valószínűleg ekkorra már halott öccse személyisége mögé bújva élhetett – készítette az igazságügyi és belügyi kormányzatot az országos bűnügyi nyilvántartásról szóló rendelet ujjlenyomat-felvétellel kapcsolatos előírásainak módosítására. Ez az 1930. december 1-jén kelt, 43.800/1930. számú igazságügy-miniszteri körrendelettel történt meg, mely egyebek mellett azzal módosította az országos bűnügyi nyilvántartásról szóló, 24.300/1908. számú rendelet ujjnyomatfelvételre vonatkozó rendelkezéseit, hogy a „*kőborcigányokról mindannyiszor fel kell venni az ujjnyomatokat, valahányszor ellenük új bűnvádi eljárást tesznek folyamatba még abban az esetben is, ha a vonatkozó feljegyzésekből megállapítható, hogy ujjnyomatlapjukat az országos bűnügyi nyilvántartásba már beküldték*”.

A történetnek még egy, Sztojka Párnóhoz közvetlenül nem kapcsolódó – s ily módon Ibolya Tibor által már nem említett – dolog növeli az érdekességét, éspedig a 66.045/1938. évi belügyminiszteri körrendelet esete. Ezen, az utóbbi években nagyjából boldog-boldogtalan által, de szinte minden esetben pontos idézés és korrekt forrásmegjelölés nélkül emlegetett körrendelethez kapcsolódik elsődlegesen ugyanis az a mítosz, hogy Magyarországon létezett volna olyan jogszabály, mely minden cigány emberre vonatkozott, és egységesen megbízhatatlannak nyilvánította volna e népességet. Ez viszont természetesen nem igaz.

Ezen újabb mítosz alapja csupán annyi, hogy az említett, 1930. évi körrendelet kicsit kései hatásként 1938 nyarán egy, a magyar királyi csendőrség nyomozó egységeinek szánt körrendelet is nagyobb figyelmet rendelt szentelni a bűncselekményt elkövető rovott múltú és kóbor cigányok ujjlenyomatainak levétele során. Mondanom sem kell, hogy a gyakran emlegetett, de korrekt módon soha nem hivatkozott, 66.045/1938. számú körrendelet³⁷ – mely egyébként maga nem is tartalmazta a cigány szót(!) – nem vonatkozott a teljes hazai cigány népességre, csupán azokra, akiknek legutóbbi, jogerős börtönbüntetésének leteltétől nem telt el legalább tíz naptári év, illetve azokra, akik továbbra is kóborcigánynak számítottak.

Ily módon tehát a dánosi rablógyilkosság egykori elsőrendű vádlottjának bűnözői „karrierje” a magyarországi cigány holokausztot illető kortárs tudományos gondolkodásra is hatott. Hogy Ibolya Tibor *Kriminalisztikatörténeti tanulmányok* című könyve kire és mire fog hatni, nem tudhatom, de társadalomtudományi gondolkodásunk érdekeit szem előtt tartva őszintén remélem, hogy nem marad meg pusztán a kriminalisztika kisszámú művelei által ismert és kedvelt olvasmányoknak.

(Ibolya Tibor: *Kriminalisztikatörténeti tanulmányok*. Budapest, 2015, Patrocinium Kft., 174 p.)

IRODALOM

- Karsai László (1991): *Cigánykérdés Magyarországon 1944–1945*. Regio, 1:124–143.
- Karsai László (1992): *A cigánykérdés Magyarországon 1919–1945: Út a cigány Holocauszhoz*. Budapest: Cserépfalvi.
- KSH (1893): *A magyar korona országáiban az 1891. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei. II. rész. A népesség foglalkozása*. Budapest: Országos Magyar Kir. Statisztikai Hivatal. (Magyar Statisztikai Közlemények: Új sorozat. II. kötet.)
- KSH (1909): *A magyar szent korona országainak 1900. évi népszámlálása. Tizedik rész. Végeredmények összefoglalása*. Budapest: Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. (Magyar Statisztikai Közlemények: Új sorozat. 27. kötet.)
- KSH (1914): *A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása. Harmadik rész. A népesség foglalkozása részletesen és a vállalati statisztika*. Budapest: Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. (Magyar Statisztikai Közlemények: Új sorozat. 52. kötet.)
- KSH (1926): *Az 1920. évi népszámlálás. Harmadik rész. A népesség foglalkozása részletesen és a vállalati statisztika. Negyedik rész. A népesség foglalkozása a főbb demográfiai adatokkal egybevetve s a népesség ház- és földbirtokviszonyai*. Budapest: Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. (Magyar Statisztikai Közlemények: Új sorozat. 72. kötet.)
- KSH (1941): *Az 1930. évi népszámlálás. VI. rész. Végeredmények összefoglalása, továbbá az 1935., 1938. és 1939. évi népszámlálások végeredményei*. Budapest: Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. (Magyar Statisztikai Közlemények: Új sorozat. 114. kötet.)
- KSH (1978): *Az 1941. évi népszámlálás: 3. Összefoglaló adatok*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat–Magyar Országos Levéltár. (Történeti Statisztikai Kötetek.)
- Landauer Attila (2015): *Cigány származású értelmiségiek a Kárpát-medencében (1867–1945)*. Kézirat.

- Nyut (1930) = *(Tervezet) Utasítás a m. kir. csendőrség nyomozó alakulatai számára (Nyut): Cs-4.* 1930. Budapest.
- Pomogyi László (1985): *A központi közigazgatás kísérletei a cigánykérdés rendezésére a dualizmus idején Magyarországon.* Jogtudományi Közlöny, 8. 471–475.
- Pomogyi László (1987): *A cigánykérdés és vármegyei rendezési kísérletek a dualizmus korában Magyarországon.* Jogtörténeti Szemle, 2. 33–44.
- Pomogyi László (1995): *Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás a polgári Magyarországon.* Budapest: Osiris–Századvég.
- Szut (1927) = *Szervezeti és szolgálati utasítás a m. kir. csendőrség számára.* 1927. Budapest: Pallas.

JEGYZETEK

- 1 <http://ibolyatibor.atw.hu/>
- 2 E tanulmány elérhető a szerző honlapján.
- 3 Egészen pontosan cigányellenességről van szó – Endrődy Géának a cigányokról írt, mai szemmel valóban magyarázatra szoruló, de a korabeli társadalmi viszonyok és tudományos gondolkodás ismeretében egészen jól magyarázható mondatai okán.
- 4 Korábbi változata megjelent a *Belügyi Szemle* 2014/3. számában.
- 5 Pekáry Ferenc (1859–1925): Jogász, rendőrfőkapitány-helyettes, miniszteri tanácsos. Számos gyermekjóléti intézmény kezdeményezője és munkatársa.
- 6 Hunyadvári Arányi Taksony (1858–1929): Jogász, rendőrtiszt, rendőrfőtanácsos. Vámbéry Armin (1832–1913) sógora; a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum gyermekmúmiájaként őrzött Arányi Zoltán testvére; Adila Fachiri (1886–1962) és Jelly d’Arányi (1893–1966) hegedűművésznök édesapja.
- 7 Korábbi változata megjelent a *BBC History Magazin* 2014/11. számában.
- 8 Az egyik Fleischer Hugónak, a kirabolt bank könyvelőjének az esete, aki az átéltek hatására idegösszeomlást kapott, előbb magánzanatóriumba, majd elmeegógyintézetbe került, s ott is halt meg, szűk három évvel a támadás után; a másik pedig a Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Bank 38 éves hivatalsszolgájának, Hauriel Károlynak 1908. december 12-i halála, akit véletlenül lőtt le egy munkatársa, miután több korabeli magyar bank az újpesti támadás után önzwelelmi fegyverekkel kezdte ellátni alkalmazottait.
- 9 A szerző által megtalált, 1880. július 17-i, pecsenyice (Hontbesenyőd, Hont vármegye) születési anyakönyvi bejegyzés szerint egészen pontosan: Turcsany Emília Magdolna.
- 10 A tavalyi évben bemutatott, s látszólag Málnás Elza meggyilkolását feldolgozó *Félvilág* című magyar filmek olyannyira nincs köze a ténylegesen megtörtént eseményekhez, hogy e helyen említeni is felesleges...
- 11 Ez konkrétan azt jelenti, hogy a Málnás Elza holttestéről készült, rövid filmfelvételt budapesti és bécsi mozikban is bemutatták a vetítendő filmek előtt.
- 12 E tanulmány elérhető a szerző honlapján.
- 13 E fogalom kifejtését lásd rövidesen. Egyelőre legyen róla elég annyi, hogy nem etnikai, hanem közigazgatási kifejezésről van szó...
- 14 Esetleges félreértéseket, félremagyarázásokat elkerülendő szeretném nyomatékkal jelezni, hogy az elkövetők legtöbbjét már a cselekményt követő héten, 1907. július 22-én és 23-án elfogta a csendőrség.
- 15 Ezek a következők voltak: Lakatos Balog János (Sztójka Párnó), Lakatos Lajos (Sztójka Dolár), Lakatos János (Sztójka Bajka), Lakatos József (Kolompár Balog Tuta), Lakatos János (Sztójka Kuna), Német Vrana (Trokár Marcsa).
- 16 E valótlanságok elterjesztésében kiemelkedő szerepe volt a *Kék fény* című televízió-műsört hosszú időn át vezető Szabó László (1931–2015) újságírónak, aki az 1960-as évektől megjelent pszeudo-kriminalisztikai könyveiben – egyebek mellett – a dánosi ügyről is minden alapot nélkülöző állítások sorát engedte meg magának.
- 17 Ibolya Tibor mindezt konkrétan egy, az Ügyvédek Lapjában névtelenül közölt, 1907. augusztusi, kétrészes írás alapján fejti ki, de ugyanez derül ki a kiirtás-mítosszal kapcsolatban legtöbbet emlegetett szerzőnek, Porzsolt Kálmánnak a Pesti Hírlapban már a per idején, 1908. április 23-án megjelent cikkéből is. (Valószínűleg nem haszontalan megjegyezni, hogy Porzsolt Kálmán e kifejezést – egyebek mellett – a „születési és pénz-arisztokráciával” kapcsolatban is használta, amikor egy, 1907. október 13-án, ugyancsak a Pesti Hírlapban megjelent cikkében azt jövendölte, hogy ezeket, mint munka nélkül élő csoportokat egy szükségszerűen fejlettebb, ún. „minta-államban” majd természetszerűen kiirtják.)
- 18 Korábbi változata megjelent a *Börtönügyi Szemle* 2015/1. számában.
- 19 A témához lásd elsősorban Pomogyi László (1985; 1987; 1995) műveit.
- 20 Más lapra tartozik, hogy azok, akik a cigányság történetét etnikai alapú üldöztetéstörténetnek akar-

- ják látni és láttatni, ezt nem tudják és/vagy nem akarják felfogni.
- 21 Ez a „látszólagosság” a maga nyers valóságában értendő. Számos, elsődlegesen is sajtóforrás maradt fenn e korszakból, melyek olyan kóborcigányokról szólnak, akikről épp az ellenük folyó hatósági eljárások során derült ki, hogy etnikailag nem voltak cigányok. Lásd például az 1893 elején Hont vármegyében, kóborcigányként lopás vádjával letartóztatott Sisa András katonaszökevény esetét (*Budapesti Hírlap, 1893. február 22.*), vagy az 1910-ben Somogy megyéből eltoloncolt Kolompár Bódogot, akit utóbb egy Kis Boldizsár nevű Zala megyei, paraszti származású fiatalemberré azonosítottak (*Zalamegye, 1910. március 6.*).
- 22 Értelemszerűen nem voltak azonban kóborcigánynak tekintendők azok a vándor-foglalkozást űző cigány emberek (pl. teknővájók, vándorkereskedők), akik tevékenységüket megfelelő engedélyek birtokában folytatták, személyes dokumentumaik rendben voltak – és nem kerültek korábban összetűzésbe a törvénnyel.
- 23 2299 férfi és 1845 nő, illetve Fiume és Horvát-Szlavonország nélkül 3051 (1802 férfi és 1249 nő) volt.
- 24 Az 1941-es népszámlálás adatait összefoglaló kötetben a „kóborcigány és csavargó” foglalkozási kategóriák összevonva kerültek közlésre, és együttes számuk 762 fő volt (KSH 1978:292).
- 25 Apró érdekesség, de a tévesen gyakran az „első cigány papként” emlegetett Pozsár Endre 1876-ban együtt érettségizett a jelen írásban is említett H. Arányi Taksony, későbbi fővárosi rendőrfőkapitány-helyettesével a budapesti piarista gimnáziumban.
- 26 Nyomatékkal hangsúlyozandó, hogy a második világháborút átélő cigány származású értelmiségiek sorsa a hazai cigány holokausztról való ismereteinkhez is fontos adalék lehet. E témát illetően egyelőre legyen elég annyi, hogy pillanatnyilag egyetlen olyan cigány származású értelmiségiről sincs tudomásunk, akit származása miatt bármilyen jogkorlátozás vagy üldöztetés ért volna. Sőt, az itt említett Farkas László – Bihari János dédunokája –, gödöllői ügyvédként 1944 nyarán irodagondnoka(!) volt egy elhurcolt és soha haza nem tért zsidó ügyvédnek, Szépvölgyi Dénesnek. Lásd: Landauer (2015).
- 27 A korra oly jellemző módon még jogszabályokban is következtelen volt e kifejezések egybe és különírása.
- 28 Ez a terminológiai következtelenség leginkább azoknak a dilettáns és történelemhamisító szerzőknek jön kapóra, akik a cigányság hazai történetében nem látnak és nem akarnak látni mást, mint egyfajta szenvedés-, üldöztetés- és kirekesztéstörténetet, s ebből a szemléletből fakadóan próbálnak úgy tenni, mintha a kóborcigányokkal kapcsolatosan
- hözott jogszabályok a teljes hazai cigány népeségre vonatkoztak volna.
- 29 Az 1920 és 1930 közötti létszámemelkedés annak egyértelmű jele, hogy a „kóborcigányság” jelensége elsődlegesen is társadalmi-gazdasági folyamatok függvénye volt, nem pedig egy etnikai csoport küzdelme ősi életmódjának megőrzéséért.
- 30 Nem érdemtelen megjegyezni, hogy utóbb, a magyarországi cigány holokauszt során üldöztetést elszenvedett cigányok is főként ezekből a csoportokból, közösségekből kerültek ki. A magyarországi cigányság második világháborús sorsához lásd elsődlegesen – és kizárólagosan(!) – Karsai László (1991; 1992) írásait.
- 31 E rendelet leglényegesebb pontjai a (még) kóborló cigányok kóborlásának betiltásáról, családonkénti letelepítésükről, nyilvántartásba vételükről, egészségügyi vizsgálatukról, illő elleni beoltásukról, „kellő gondozás alatt nem álló, 7 éven aluli” gyermekeik gyermekmenhelyeken való elhelyezéséről, a hadköteles korú férfiak sorozóbizottság elé állításáról, „cigányigazolvány” kiállításáról, valamint a nyilvántartásba vett cigányok – lehetőségekhez mért – munkába állításáról szólnak. Lásd: *Belügyi Közlöny, 1916. május 29.*
- 32 E körrendelet lényege annyi volt, hogy „csak olyan kóbor cigánygyermekeket nyilvánítsanak elhagyottakká, akiket a kóbor cigányok viszonyai szerint is ilyeneknek kell tekinteni, vagyis akiknek nincs oly hozzátartozójuk, aki reájuk felügyelne, őket gondozná”. Lásd: *Belügyi Közlöny, 1916. július 2.*
- 33 E körrendelet lényegét illetően azt nyomatékosította, hogy a „15.000/1916. B. M. eln. számú rendelet rendelkezései (...) nem vonatkoznak a letelepült vagyis azokra a cigányokra, akiknek rendes lakóhelyük van, akik tehát a helyi hatóságok előtt ismeretesek. Az eljáró rendőrhatalóságoknak mindenkor gondos feladatát képezze annak megvizsgálása és megállapítása, hogy a rendelet kikkel szemben alkalmazandó, nehogy a letelepült, nem kóbor cigányok a fajazonosság révén indokolatlan és meg nem engedhető zaklatásnak és sok esetben súlyos anyagi károsodásnak legyenek kitéve”. Lásd: *Belügyi Közlöny, 1916. július 16.*
- 34 E körrendelet célja a 15.000/1916. számú rendelet nem teljesen egyértelmű utasításainak pontosítása volt. Alpontjaiban a következőkről rendelkezett: (1) *Illetőségi és állandó lakóhelyre való utalás*, (2) *Folytatólagos nyilvántartásba vétel*, (3) *Hadiszolgálatban részesítés*, (4) *Zálogtárgyak, néprajzi tárgyak*, (5) *Elhelyezés*, (6) *Ruházat*, (7) *Munkáltatás, munkatelepek*. Lásd: *Belügyi Közlöny, 1917. december 22.*
- 35 E körrendelet deklarált célja a „kóborcigányok és más hasonló elbírálás alá eső elemek közrendet, közbiztonságot, és közegészséget veszélyeztető kóborlásának és üzelmeinek megállítását” volt, s ennek értelmében korábbi jogszabályok előírásait

egyértelműsítette, valamint kötelességévé tette a „másodfokú rendőrhatalóságok vezetőinek, hogy (...) évenként állapítsák meg a hatóságuk területén talált kóborcigányok számát, és azt (...) jelentésük”. Az e körrendelettel előírt – s később már évente kétszer tartott, cigányrazziának nevezett – összeírásokat a kóborcigány népesség számbavétele mellett állat- és közegészségügyi intézkedések (fertőtlenítés, tetvetlenítés, stb.) egészítették ki. Lásd: *Magyarországi Rendeletek Tára, 1928:1025–1027.*

- 36 Lakatos György meggyilkolásáért Sztojka Párnót végül a következő évben ítélték csak el, Kolompár Nettí, alias Surányi Ibolyka – Lakatos György ko-

rábbi vadházastársának – tanúvallomása nyomán. A dánosi üggyől elkülönítve lefolytatott tárgyalás végén, 1928. február 28-án hét évi fegyházbüntetést kapott.

- 37 Az eredetileg téves, 65.045-ös számmal megjelent, 1938. május 25-i keltezésű körrendelet a röviden Nyut, illetve Cs–4 elnevezéseken is ismert, *Utasítás a m. kir. csendőrség nyomozó alakulatai számára* (1930) című kiadványnak az Országos Bünyügyi Nyilvántartó Hivatallal kapcsolatos, 16. paragrafusát egészítette ki. A körrendelet szövegét lásd: *Csendőrségi Közlöny, 1938. június 1.*; számának helyesbítését: *Csendőrségi Közlöny, 1938. június 17.*

